

BİLİMSEL YAYINCILIĞIN DİĞER YÜZÜ

A.Tulga ULUS

Bilimsel yayıncılığın yavaş gelişen yaklaşık 400 yıllık dünyası, hızlı gelişen, birçok kaynaktan yayılan, ortak paylaşım odaklı endüstri ile tehdit edilmeye başlamıştır. Bazı internet yayıncılığı yapan dergiler, uzun zamanda oluşmuş kuralları olan basılı yayıncılıkla çelişkili pratikleri ile "açık erişimli-yazar ödemeli" yeni bir sistem oluşturmuşlardır.

Günümüz teknoloji odaklı bilgi ekonomisinde yeni bir makale sahibi olmak artık çok kolay bir hale gelmiştir. Sadece yayın sahibi olmak değil yayıncılık yaparak ekonomik kazanç elde etmek de mümkün olabilmektedir. Bilimin peşinde koşan değerli bilim insanlarının araştırmalarını duyurmak için hayatlarını adadıklarını düşündüğümüzde, bu kolay ve çelişkili yolun yaratacağı etki zamanla daha da iyi anlaşılacaktır.

"New York Times" da çıkan bir makaleye göre yeni bir tür yayıncılık tanımlanmaktadır, bu dergiler "yanıltıcı dergiler" olarak adlandırılmaktadır ("predatory journals") (1). Bilim dünyası problemi bilmekte ancak bu dergilerin sayısı hızla artmaktadır. İnternette bu tip dergileri duyuran bazı siteler ortaya çıkmıştır.

Yanıltıcı dergileri tanımlayarak listeleyen kişilerden biri Jeffrey Beall'dir. Jeffrey Beall, Colorado Üniversitesi'nde akademik kütüphanecilik yapan bir araştırma görevlisidir (2). 2008 yılından itibaren giderek artan bir hızla yeni yayın hayatına başlayan dergilerden, yayınlarını bu dergilere göndermesini veya bu dergilerin yayın kurullarında yer almasını rica eden mesajlar almaya başlamıştır. Beall bu dergilerin web sitelerini araştırmaya başlamış ve ait oldukları basım evleri ile ilgili şüpheli verilere ulaşmıştır. Dergilerde çoğunlukla "dünya, global, uluslar arası, avrupa" gibi çok iddialı olabilecek isimler kullanılmaktadır. Dergilere ait web sitelerinde hangi organizasyonla ilişkili oldukları ile ilgili çok az bilgi bulunmaktadır. Açık erişimli bazı dergiler makalelerin değerlendirilmesi, web hizmetleri ve yayıncılık hizmetleri başlıkları altında yazarlardan para talep etmektedir. Ancak bu hizmetlerin karşılığı olmayabileceği gibi, dergilik hizmetlerinde bazen açıklık ve şeffaflık da olmayabilir (2). Makaleler alışımlı bir hakemlik sisteminden geçmeden red veya kabul edilebilir. Bilim insanları onayları olmadan kendilerini dergilerin editör listelerinde görebilirler. Yazarlar makale yayına kabul edildiğinde yüklü bir fatura ile karşılaşabilir (2).

Beall bu listeyi oluşturmaya 2010 yılında başlamıştır. Başlangıçta 20 olan dergi sayısı bugün 4000'i aşmıştır (2). Beall'in listesinde 300 den fazla yayınevi ve binlerce dergi adresi mevcuttur. Bu tip dergiler tüm açık erişimli dergilerin yaklaşık %5-10'nunu

Doç. Dr. A.Tulga ULUS
Türkiye Yüksek İhtisas E.A.H-ANKARA
uluss@yahoo.com

oluşturmaktadır. Listeyi hazırlayan Beall'e karşı internette olumsuz kampanyalar da yapılmaktadır (2). "Nature dergisi" de önemli duyurular yaparak 2013 yılında bir sayısını bu konuya ayırmıştır. Ancak durumun nasıl önleneceği konusunda bir yöntem tespit edilememiştir (2).

"PLOS ONE" açık erişimli bir dergi olup 2006 yılında 138 makale yayınlarken 2012 yılında 23.464 makaleye yükselerek dünyanın en büyük bilimsel dergilerinden birisi olmuştur. Dergi orta ve yüksek gelir düzeyli ülke yazarlarından ortalama 1350 USD ücret almaktadır (2). "OMICS" grup da Beall'in listesinde yer almaktadır. Dergiye yayın gönderen bir araştırmacı makalesi kabul edildikten sonra 2.700 USD ödemesi gerektiği ile ilgili bir yazı almıştır. Araştırmacı bu miktarın daha önce kendisine bildirilmediğini iddia etmektedir. "OMICS" grubun direktörü Srinubabu Gedela yayın karşılığı ödenmesi gereken paranın web sitelerinde yer aldığını ve araştırmacıların bu ücretleri bilmeleri gerektiğini bildirmektedir (2).

Nature dergisinin Butler D., tarafından kaleme alınan bir diğer makalesinde önemli geçmişe sahip bazı dergilerin web sitelerinin taklidi yapılarak yazarlardan para alınarak yayıncılık yapıldığı ile ilgili önemli suçlamalar yapılmaktadır (3). Bu paraların belli ülkelere aktarıldığı ile ilgili bilgiler verilmektedir (3). Taklidi yapılan sitelere örnek olarak "Archives des Sciences" (dergi 1791 yılında ilk kez basılmış olup "the Society of Physics and Natural History of Geneva" tarafından İsviçre'de yayınlanmaktadır) ve "Wulfenia" (Botanik dergisi olup Avusturya "Klagenfurtta Carinthia" müzesi tarafından basılmaktadır) örnek verilmektedir. Taklit siteler yazarlardan 500 USD dan fazla ücret talep etmekte, ödeme adresleri yayında detaylı olarak bahsedilen iki bankayı işaret etmektedir (3). Taklit siteler sadece dergilerin ve web sitelerinin şeklini değil, aynı zamanda isimlerini, impektörlerini, uluslararası basım seri numaralarını da taklit etmektedirler (3). Mağdurlar çoğu kez yazılarının basılmış halini görememektedirler. Ayrıca taklit dergilerin editör ve editörler kurulunun da gerçek dışı olabileceği iddia edilmektedir (3).

Wasse enstitüsünde biyolog olarak çalışan Ocorrafoo Cobange, Journal of Natural Pharmaceuticals'dan dergiye basılması amacı ile bir yazı gönderir ve yazısının kabul edildiğini kısa zaman sonra öğrenir. Yazı bir bitki özünün anti-kanser özellikleri ile ilgilidir. Ancak bu durum şaşırtıcıdır çünkü lise düzeyinin üzerinde kimya bilen veya temel bilgileri içeren veri analizi yapabilecek her bilim adamının bu yazıyı doğal olarak ret etmesi gerekmektedir. Deneyler hatalı ve sonuçlar anlamsızdır. Yazı, yazar ve yazıya ait tüm bilgiler mizansen olarak hazırlanmıştır. Yazar son 10 ayda yazıyı 304 açık erişimli dergiye göndermiştir (4). Dergilerin yarısından fazlası yazıyı yayına kabul etmişlerdir. "Journal of Natural Pharmaceuticals", Mumbai, Hindistanda basılan ve 270'den fazla dergiyi içeren bir şirketin parçasıdır. Her ay 2 milyondan fazla makalesi araştırmacılar tarafından okunmaktadır. Bu şirket 2011 yılında Hollanda da bulunan Wolters Kluwer şirketine satılmıştır. Bu yayını kabul eden dünya basım devlerinden Sage ve Elseviere ait dergilerde mevcuttur. Japonyadaki prestijli Kobe Üniversitesi, "Journal of Experimental and Clinical Assisted Reproduction" gibi konusu ile ilgisiz dergilerde

yazıyı kabul etmişlerdir. Science dergisinde konuyu açıklayan makalede dergilerin basımevi, editörü, banka hesapları ile ilgili detaylı haritalar da yer almaktadır (4).

Henry Oldenburg 1665 yılında ilk bilimsel dergiyi oluşturduğunda bilginin yaygınlaşmasını istemişti (5). Günümüze gelindiğinde bilim insanlarının her bilgiyi okumaları imkansızlaştığından bilgi belli filtrelelere tabi tutulmaya başlandı. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra editöriyel ve hakem değerlendirilmeleri ile ilgili standartlar getirilmiştir. Bu standartları editörler ve hakemler kurulu cemiyetler adına izlemektedirler (5). 2011 yılından sonra tüm dünyaya ait makalelerin yaklaşık % 11'i tamamen açık erişimli dergilerde yayınlanmaya başlamıştır (5). Bu dergilerde makalelerin yayınlanma bedeli bazen 5000 USD kadar çıkmaktadır (5). 2011 yılında bilimsel makale basan endüstrinin 9.4 milyar USD bütçe oluşturduğunu ve 1.8 milyon İngilizce makale basıldığını bilmekle beraber makale başına ortalama 5000 USD düştüğünü hesaplayabiliriz. Ancak birçok büyük basımevi gerçek maaliyetin 200-300 USD civarında olduğunu bildirmektedir (5). Ayrıca ret edilen yazılarında bir maaliyeti vardır. Örneğin, "PLOS ONE" yazarlardan 1350 USD alırken, yazıların % 70'ni kabul etmekte, "Physical Review Letters" 2700 USD alırken, % 35'ni kabul etmekte ve "Nature" sadece gelen yazıların % 8'ni kabul etmektedir.

Yayınevleri ve dergiler (açık erişimli veya basılı) belli yayın kuralları altında çalışmalı, bu kuralları açıkça ilan etmeli ve şeffaf politika izlemelilerdir. Ancak bu çalışma planlamaları sayesinde güven verici bir bilimsel platform oluşturulabilir.

Yayın ve yayıncılık politikaları incelenirken araştırmalarımızı hangi temel nedenler düşünerek oluşturduğumuzu (akademik yükselme ve prestij mi? yoksa patent ve ülke ekonomisine katkı mı?), araştırma ve yayıncılık ile ilgili yatırımlarımızı nasıl yönlendireceğimizi planlamak zorundayız. Bu politikalar geleceğimizi de şekillendirecektir. Finansal gücümüzü kendi ihtiyaçlarımız doğrultusunda üreteceğimiz malzeme/cihaz'ları araştırmak ve geliştirmek için kullanmaya yönelik adımlar bizi daha da ileri götürebilecektir. Böylece ürettiğimiz yayınlar bu doğrultuda değer bulacaktır.

Kaynaklar

1. <http://www.nytimes.com/2013/04/08/health/for-scientists-an-exploding-world-of-pseudo-academia.html?smid=tw-nytimesscience&seid=auto&r=0&pagewanted=all>.
2. Butler D. *The dark side of publishing*. *Nature*. 2013;495:433-435.
3. Butler D. *Sham Journals and scam authors*. *Nature*. 2013;495:421-422.
4. Bahannon J. *Who's afraid of peer review*. *Science*. 2013;342:60-65.
5. Priem J. *Beyond the paper*. *Nature*. 2013;495:437-440.
6. Van Noorden R. *The true cost of science publishing*. *Nature*. 2013;495:426-429.